

Транснаціональні корпорації. НТР і зростання ролі професійних фахівців і техніків. Перехід від виробництва товарів до виробництва послуг. Політика зменшення соціальної нерівності

Транснаціональні корпорації. Транснаціональні корпорації — це фірми, материнські компанії яких розташовані в одній країні, а філії та дочірні підприємства — в інших задля оптимізації ресурсів, збільшення прибутку та підвищення впливу на економіки країн світу. У сучасному глобалізованому світі **транснаціональні корпорації (ТНК)** — це важливий складник та рушій економічного зростання більшості країн. Діяльність таких компаній виходить за межі однієї країни.

Логотипи торговельних марок відомих ТНК

Джерело: uahistory.co

Завдяки глобалізації виробництва й лібералізації зовнішньої торгівлі **ТНК** перетворилися на центри світового економічного розвитку. Нині таких компаній десятки тисяч, 90 % їхніх штаб-квартир розміщені в країнах — індустріальних лідерах.

Уряди менш індустріально потужних країн, як-от **Бразилія, Індія, Індонезія**, залучають транснаціональні високотехнологічні корпорації з їхніми ресурсами для інвестування й модернізації економіки своїх країн.

ТНК у таких країнах приваблюють дешевизна робочої сили, ринок збуту продукції та можливість розміщення підприємств, які становлять загрозу для довкілля.

Найбільші **ТНК** за своїм потенціалом, характером і формами діяльності дедалі більше стають подібними до суверенних держав. Дослідники дискутують про

те, чи зможуть транснаціональні корпорації із часом перетворитися на панівну силу світового господарства, замінивши національні держави в ролі його основних «гравців». Під час дискусій навіть порушують питання про можливість створення транснаціональними корпораціями наднаціонального уряду, який фактично керуватиме світом.

НТР і зростання ролі професійних фахівців і техніків. На другу половину 1950-х — початок 1960-х рр. припадає перша хвиля **науково-технічної революції (НТР)**. Її особливостями стали: електронізація, розвиток біотехнологій, виготовлення й використання штучних матеріалів, автоматизація виробництва із застосуванням **електронно-обчислювальних машин (ЕОМ)**, використання нових видів енергії тощо.

Саме в цей час з'явилися цифрові годинники, касетні відеомагнітофони, копіювальні пристрої «Ксерокс», перші лазери тощо.

Телебачення стало кольоровим; воно перетворилося на головний засіб масової комунікації. Дешева нафта сприяла розвитку виробництва легкових автомобілів. Автомобіль став одним із символів масової культури цього часу.

Науково-технічна революція (НТР) — якісний стрибок у розвитку продуктивних сил, перебудова технічних основ матеріального виробництва через перетворення науки на провідний чинник виробництва, у результаті якого відбувається трансформація індустріального суспільства в постіндустріальне.

Мультимедійні засоби передання інформації

Джерело: uahistory.co

Провідними рисами НТР є універсальність та всеохопність. НТР «проникла» в найвіддаленіші куточки світу, вона впливає на всі компоненти природи: на повітря, на рослинний і тваринний світ. **НТР** суттєво змінила всі сторони життя людини: на виробництві і вдома, вплинула на побут, культуру та навіть психологію.

Постійне прискорення науково-технічних перетворень виявляється як стрімке скорочення періоду між науковим відкриттям і впровадженням його у виробництво (між винаходом принципу фотографування та створенням першої фотографії минуло 102 роки, впровадження телефону зайняло 56 років, телебачення — 14 років, створення атомної бомби — 6 років). Ця риса **НТР** призвела до того, що різноманітне виробниче устаткування морально застаріває швидше, ніж зношується фізично. Зміна ролі людини

в суспільному виробництві: зараз цінується не м'язова сила, а якісна освіта та розумові здібності. Тісний зв'язок із військовим виробництвом. Лише із середини 50-х рр. XX ст. **НТР** охопила невійськові виробництва (спочатку були Хіросіма і Нагасакі, а лише потім мирне використання атомної енергії; також використання стільникового зв'язку спочатку передбачалося лише у військовій справі).

Основні напрями вдосконалення виробництва в умовах НТР:

- Комп'ютеризація.
- Комплексна автоматизація використання мікропроцесорів, механічних маніпуляторів, роботів тощо.
- Прискорений розвиток атомної енергетики.
- Виробництво нових матеріалів (напівпровідники, керамічні та синтетичні матеріали).
- Прискорений розвиток біотехнології (генетична білкова та генна клітинна інженерія, мікробіологічний синтез, вироблення біогазу).
- Космізація (авіаракетнокосмічна індустрія), використання космічних станцій для одержання нових матеріалів, наприклад сплавів, в умовах невагомості. У майбутньому на навколоземних орбітах будуть працювати цілі заводи.

Символом сучасної **НТР** стала **Кремнієва долина** — світовий центр високо-технологічних компаній, розташований у Каліфорнії (США). Інтелектуальним центром цього осередку інновацій є **Стенфордський університет**. Його випускники поповнюють лави працівників провідних компаній. **Український «слід»** у Кремнієвій долині пов'язаний з іменами Макса Левчина, винахідника системи платежів **«Пейпал»**; Яна Кума, програміста й співзасновника месенджера **«Васап»**, одного з керівників соціальної мережі **«Фейсбук»**; Юрія Фраймана, одного з тих, хто продав українську ІТ-компанію **«В'юдл»** інтернет-гігантові **«Гугл»**, та ін.

У 70-ті р. XX ст. експансія інформаційної економіки викликала вибухове підвищення попиту на тих працівників, які, володіючи розвиненим інтелектом і гарною освітою, були здатні трансформувати одержувану інформацію в нові знання і використовувати їх у виробничому процесі. **«Клас інтелектуалів»** стали найчастіше визначати як соціальну спільноту людей, що втілює в собі знання й інформацію про виробничі процеси і механізми суспільного прогресу загалом. При цьому підкреслювалося, що головним об'єктом власності, який дозволяє цьому класу займати домінуючі позиції в суспільстві, є не земля і капітал, а інформація і знання, якими володіють конкретні люди.

Перехід від виробництва товарів до виробництва послуг. Потреба в постійному технологічному вдосконаленні військової техніки сприяла впровадженню **технологічних інновацій**, а також забезпечувала великі

прибутки. Військова галузь стала вигідною не тільки для приватних інвестицій, а й для державних капіталовкладень. Після Другої світової війни в розвинених країнах держава активно долучилася до процесу планування економіки, зокрема розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Постіндустріальне суспільство — це суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, як-от медичні послуги, освітні, банківський сектор, транспортні послуги тощо.

Концепція постіндустріального суспільства Д. Белла (1970 р.)

...Суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти й підвищення якості життя, у якому клас технічних спеціалістів став основною професійною групою і, що найважливіше, у якому впровадження нововведень усе більше залежить від досягнення теоретичних знань. Постіндустріальне суспільство передбачає виникнення інтелектуального класу, представники якого на політичному рівні виступають як консультанти, експерти або технократи...

Деніел Белл

Джерело: wikipedia

Економіку можна умовно поділити на сферу **матеріального та нематеріального виробництва**. Переважання в економіці послуг не завжди вказує на її розвиненість. Необхідно оцінювати показники в комплексі, зокрема галузеву структуру економіки, обсяг і структуру експорту й імпорту, **ВВП** на одну особу та розподіл витрат домогосподарств. Наприклад, у **«сировинній державі»** частка сфери послуг у валовому внутрішньому продукті також може бути високою. Класичний приклад — **«сировинне прокляття»**, коли через високі ціни на сировину розвиваються непродуктивні сектори економіки, пов'язані з обслуговуванням населення, яке отримує ренту від сировинних надприбутків. Однак економіка такої країни певною мірою спотворена.

Одним із виявів науково-технічного прогресу є збільшення частки працездатного населення, зайнятого у **сфері послуг**. Така тенденція зумовлена зміною суспільних потреб. Ускладнення техніки, технологій, підвищення

життєвого рівня населення, удосконалення самої людини завдяки освіті призводять до того, що людина прагне отримати нематеріальні види продукції, виражені у формі послуг. Зокрема, у XXI ст. значно зросла міграція населення: багато людей виїжджають за кордон у пошуках вигідної роботи, здобуття освіти, отримання медичної допомоги або з метою туризму. Оскільки попит породжує пропозицію, то розширюється ринок відповідних послуг. Дедалі більше послуг надається в електронному вигляді через мережу Інтернет (придбання квитків, бронювання місць у готелі, укладення угод тощо).

Плодами науково-технічного прогресу поки що повною мірою можуть користуватися лише жителі розвинених країн, тобто кожен десятий житель планети. Завдяки науково-технічному прогресу змінюється вся система виробництва, що орієнтоване на задоволення потреб людини. Важка й монотонна праця, яка в індустріальну епоху перетворювала людину на додаток до машини, зведеться до мінімуму.

Політика зменшення соціальної нерівності. Постіндустріальний розвиток багатьох країн Заходу характеризується пріоритетом соціальних функцій, підпорядкуванням виробництва інтересам людини. Це розцінюється як еволюційний, прогресивний процес. **Соціальна держава** — це соціально орієнтована держава, що визнає людину найвищою соціальною цінністю, надає соціальну допомогу індивідам, які потрапили у важку життєву ситуацію в суспільстві. **Складниками поняття «соціальна держава» тут розглядають «справедливість» та «гідне людини існування для всіх».**

У який спосіб людство може подолати проблему соціальної нерівності? Один із варіантів — правильно побудована **прогресивна шкала оподаткування**. Цього домагаються соціально орієнтовані країни **Європи (Франція, Німеччина, Данія)**, однак у **США** і низці інших країн, навпаки, є тенденція до зниження податків для надбагатих осіб і корпорацій, що знову ж таки посилює соціальну нерівність. Спеціальний доповідач **ООН** із прав людини **Філіп Алстон** опублікував викривальну доповідь, у якій написав, що за президентства **Дональда Трампа США** стають **«світовим чемпіоном з екстремальної нерівності»**. Цьому сприяють ухвалена нещодавно податкова реформа та урізання багатомільярдних соціальних програм. За словами Алстона, «американська мрія швидко перетворюється на американську ілюзію».

Додаткові матеріали

1. MON UKRAINE 2020. 11 клас. Всесвітня історія. Зміни у змісті та хар-рі праці, соц. структурі сусп, якості життя YouTube.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bu1TzABg3uU>
2. Всеукраїнська школа онлайн. 2022. 11 клас. Всесвітня історія. Між реальністю і віртуальністю: постіндустріальне суспільство. YouTube.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kWM2Qf5iN2Y>

Рекомендовані джерела

1. Власов В. С., Панарін О., Топольницька Ю. Історія України : підручник для 9 кл. ЗЗСО. Київ : Літера ЛТД, 2022. 258 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2558-istoriia-ukrainy-9-klas-vlasov-2022.html>
2. Ёсем О. В., Мартинюк О. О. Всесвітня історія : підр. для 11 класу (профільний рівень). Харків : Ранок, 2019. 242 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2246-vsesvitnia-istoriia-11-klas-hisem-2019-prof.html>
3. Ёсем О. В., Мартинюк О. О. Всесвітня історія : підр. для 11 класу (профільний рівень). Харків : Ранок, 2019. 242 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2246-vsesvitnia-istoriia-11-klas-hisem-2019-prof.html>
4. Ладиченко Т. В., Заблоцький Ю. І. Всесвітня історія : підр. для 11 класу (профільний рівень). Київ : Генеза, 2019. 224 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2243-vsesvitnia-istoriia-11-klas-ladychenko-2019-prof.html>
5. Ладиченко Т. В., Заблоцький Ю. І. Всесвітня історія : підр. для 11 класу (рівень стандарту). Київ : Генеза, 2019. 160 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2244-vsesvitnia-istoriia-11-klas-ladychenko-2019-stand.html>
6. Полянський П. Б. Всесвітня історія : підр. для 11 класу (рівень стандарту). Київ : Грамота, 2019. 256 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2242-vsesvitnia-istoriia-11-klas-polianskyi-2019.html>
7. Щупак І. Я. Всесвітня історія : підр. для 11 класу (рівень стандарту). Київ : Опіон, 2019. 256 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2241-vsesvitnia-istoriia-11-klas-shchupak-2019.html>